

জনজাতিৰ সমাজতাত্ত্বিক সংজ্ঞা আৰু বৈশিষ্ট্য

সমাজতত্ত্বত জনজাতিক প্ৰায়ে এনে সামাজিক গোট হিচাপে সংজ্ঞায়িত কৰা হয়, যিবোৰৰ বংশ, ভাষা, সংস্কৃতি আৰু ভূখণ্ডৰ উমৈহতীয়া। ইহঁতক মানৱ সামাজিক সংগঠনৰ অন্যতম প্ৰাচীন ৰূপ বুলি গণ্য কৰা হয়, সাধাৰণতে বৃহৎ সমাজ বা সভ্যতাৰ তুলনাত ইয়াৰ পৰিসৰ সৰু। জনজাতিসমূহে প্ৰায়ে শক্তিশালী আত্মীয়তাৰ সম্পৰ্ক প্ৰদৰ্শন কৰে আৰু সাম্প্ৰদায়িক জীৱনশৈলী থাকে, য'ত ভাগ-বতৰা কৰা নীতি-নিয়ম, মূল্যবোধ আৰু পৰস্পৰা থাকে।

সমাজতত্ত্বৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা জনজাতিসমূহক সামাজিক গতিশীলতা বুজিবলৈ বিশ্লেষণৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ একক হিচাপে দেখা যায়, বিশেষকৈ সম্প্ৰদায়সমূহে কেনেকৈ গঠন কৰে, কেনেকৈ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া কৰে আৰু সংহতি বজাই ৰাখে তাৰ ক্ষেত্ৰত। সমাজবিজ্ঞানীসকলে জনজাতিসমূহৰ অধ্যয়ন কৰি সামাজিক সংগঠন, নেতৃত্ব, সংঘাত সমাধান, আৰু সাংস্কৃতিক প্ৰথা আৰু বিশ্বাসৰ সংক্ৰমণৰ আৰ্হি বুজি পায়।

মন কৰিবলগীয়া যে "জনজাতি" শব্দটো বিতৰ্কিত হ'ব পাৰে আৰু কেতিয়াবা ইয়াক পুৰণি বা অত্যধিক সৰল বুলিও দেখা যায়। কিছুমান পণ্ডিতে একেধৰণৰ সামাজিক গঠনৰ বৰ্ণনাৰ বাবে "জাতিগত গোট" বা "খিলঞ্জীয়া সম্প্ৰদায়"ৰ দৰে শব্দ ব্যৱহাৰ কৰাটো পছন্দ কৰে, যিয়ে এই সমাজসমূহৰ জটিলতা আৰু বৈচিত্ৰ্যক ভালদৰে প্ৰতিফলিত কৰিব পাৰে।

জনজাতিৰ সমাজতত্ত্বসন্মত সংজ্ঞা বেলেগ বেলেগ, কিন্তু ইয়াত প্ৰায়ে জনজাতীয় সমাজৰ কিছুমান মূল দিশৰ ওপৰত আলোকপাত কৰা হয়। ইয়াত কেইটামান সমাজতত্ত্বসন্মত সংজ্ঞা দিয়া হ'ল:

১) মেক্স ৱেবাৰে জনগোষ্ঠীক সংজ্ঞায়িত কৰিছিল যে "যি সম্প্ৰদায়ৰ নিজৰ ৰাজ্য নাই কিন্তু যাৰ সদস্যসকলৰ বংশ, ভাষা, সংস্কৃতি আৰু ভূখণ্ডৰ মাজত এক উমৈহতীয়া বংশ আছে।"

২) ই.ই.ইভান্স-প্ৰিটচাৰ্ড নামৰ এজন বিশিষ্ট নৃতত্ত্ববিদে জনজাতিসমূহক "আত্মীয়তাৰ দ্বাৰা একত্ৰিত আৰু উমৈহতীয়া উপভাষা, স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত নেতা আৰু উমৈহতীয়া ভূখণ্ডৰ দ্বাৰা চিহ্নিত সামাজিক গোট" বুলি বৰ্ণনা কৰিছে।

৩) এম.এন. ভাৰতীয় সমাজবিজ্ঞানী শ্ৰীনিবাসে জনজাতিসমূহক "ভাৰতত বেছিভাগেই পোৱা এটা সামাজিক গোট, যাৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে সম্প্ৰদায় আৰু সাধাৰণ পৰিচয়ৰ প্ৰবল অনুভূতি, প্ৰায়ে ভাগ-বতৰা কৰা ভাষা, ধৰ্ম আৰু সাংস্কৃতিক পদ্ধতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি"।

৪) ফ্ৰেড্ৰিক বাৰ্থ: বাৰ্থ, এজন বিশিষ্ট নৃতত্ত্ববিদে জনজাতিসমূহক "স্থানীয় সম্প্ৰদায়ৰ গোট যিয়ে এক উমৈহতীয়া ভাষা, সংস্কৃতি আৰু পৰিচয় ভাগ কৰে, আৰু যিসকলৰ প্ৰায়ে পৰস্পৰাগত কৰ্তৃত্বৰ গাঁথনি থাকে" বুলি সংজ্ঞায়িত কৰিছে।

৫) মৰ্টন ফ্ৰাইড: ফ্ৰাইড নামৰ এজন আমেৰিকান নৃতত্ত্ববিদে জনজাতিসমূহক "আনুষ্ঠানিক ৰাজনৈতিক প্ৰতিষ্ঠানৰ অভাৱ, সৰল শ্ৰম বিভাজন আৰু শক্তিশালী আত্মীয়তা ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা চিহ্নিত সমাজ" বুলি বৰ্ণনা কৰিছে।

৬) পল বোহানান: এজন নৃতত্ত্ববিদ বোহানানে জনজাতিসমূহক "আত্মীয়তা সম্পর্কৰ আশে-পাশে সংগঠিত আৰু প্ৰায়ে জীৱিকাৰ বাবে খেতি বা পশুপালন কৰা সামাজিক গোট" বুলি সংজ্ঞায়িত কৰিছে।

৭) বৰাৰ্ট ৰেডফিল্ড: ৰেডফিল্ড নামৰ এজন আমেৰিকান নৃতত্ত্ববিদে জনজাতিসমূহক "বৃহত্তৰ সমাজৰ পৰা তুলনামূলকভাৱে বিচ্ছিন্ন আৰু যিবোৰৰ সাংস্কৃতিক পৰিচয়ৰ প্ৰতি প্ৰায়ে প্ৰবল জ্ঞান থাকে" বুলি গণ্য কৰিছিল।

৮) এডমাণ্ড লিচ: ব্ৰিটিছ নৃতত্ত্ববিদ লিচে জনজাতিসমূহক "আত্মীয়তা সম্পর্কক কেন্দ্ৰ কৰি সংগঠিত আৰু প্ৰায়ে এটা খণ্ডিত বংশ ব্যৱস্থা থকা সমাজ" বুলি বৰ্ণনা কৰিছে।

এই সংজ্ঞাসমূহে জনজাতীয় সমাজৰ সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু ভূখণ্ডীয় দিশসমূহক উজ্জ্বল কৰি তোলে, ইয়াৰ সাম্প্ৰদায়িক প্ৰকৃতি, আত্মীয়তাৰ সম্পর্ক আৰু অন্যান্য সামাজিক ৰূপৰ পৰা পৃথকতাক গুৰুত্ব আৰোপ কৰে।

সমাজতত্ত্বত জনজাতিৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য

সমাজতত্ত্বত জনজাতিসমূহৰ বৈশিষ্ট্য প্ৰায়ে কেইবাটাও সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যই তেওঁলোকক অন্যান্য সামাজিক গোটৰ পৰা পৃথক কৰে। এই বৈশিষ্ট্যসমূহৰ ভিতৰত আছে:

১) **সৰু আকাৰ:** জনজাতি সাধাৰণতে কেইশৰ পৰা কেইহাজাৰমান ব্যক্তিকে গঠিত সৰু, ঘনিষ্ঠ সম্প্ৰদায়। এই সৰু আকাৰৰ ফলত শক্তিশালী সামাজিক বন্ধন আৰু সম্প্ৰদায়বোধৰ সৃষ্টি হয়।

২) **সাধাৰণ ভূখণ্ড:** জনজাতিসকলে প্ৰায়ে এটা নিৰ্দিষ্ট ভৌগোলিক অঞ্চল, যেনে কোনো বিশেষ অঞ্চল বা ভূখণ্ড দখল কৰে, যিটো তেওঁলোকে নিজৰ পূৰ্বপুৰুষৰ গৃহভূমি বুলি গণ্য কৰে।

৩) **সাধাৰণ বংশ:** কোনো জনগোষ্ঠীৰ সদস্যসকলে প্ৰায়ে নিজৰ বংশৰ সূত্ৰপাত উমৈহতীয়া পূৰ্বপুৰুষ বা পূৰ্বপুৰুষৰ গোটৰ পৰাই লয়। এই ভাগ-বতৰা বংশ জনজাতীয় পৰিচয় আৰু সংহতিৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ।

৪) **ভাগ-বতৰা কৰা সংস্কৃতি:** জনজাতিসমূহৰ নিজস্ব অনন্য সাংস্কৃতিক পদ্ধতি আছে, য'ত ভাষা, ধৰ্ম, ৰীতি-নীতি, পৰম্পৰা, আচাৰ-অনুষ্ঠান আদি অন্তৰ্ভুক্ত। এই সাংস্কৃতিক উপাদানসমূহ প্ৰজন্মৰ পৰা প্ৰজন্মলৈ বিয়পি থাকে আৰু জনজাতিটোৰ পৰিচয় নিৰ্ধাৰণ কৰাত সহায় কৰে।

৫) **আত্মীয়তা ভিত্তিক সামাজিক গাঁথনি:** জনজাতিসমূহ প্ৰায়ে আত্মীয়তা সম্পর্কৰ আশে-পাশে সংগঠিত হয়, পাৰিবাৰিক সম্পর্কই সামাজিক সংগঠনৰ ভিত্তি গঠন কৰে। আত্মীয়তাই জনজাতিটোৰ ভিতৰত ভূমিকা, দায়িত্ব আৰু সামাজিক মৰ্যাদা নিৰ্ধাৰণ কৰে।

৬) **অনানুষ্ঠানিক নেতৃত্ব:** জনজাতীয় সমাজত সাধাৰণতে অনানুষ্ঠানিক নেতৃত্বৰ গাঁথনি থাকে, প্ৰজ্ঞা, অভিজ্ঞতা বা কাৰিজমা আদি গুণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নেতাৰ উত্থান ঘটে। নেতৃত্ব প্ৰায়ে বিকেন্দ্ৰীকৃত হয়, একাধিক নেতা বা পৰিষদে ক্ষমতা ভাগ-বতৰা কৰে।

৭) **সমতাবাদ:** বহু জনগোষ্ঠীয়ে কিছু পৰিমাণে সমতাবাদ প্ৰদৰ্শন কৰে, সামাজিক মৰ্যাদা উত্তৰাধিকাৰী সূত্ৰে পোৱা ধন বা ক্ষমতাৰ ওপৰত নহয়, বয়স, লিংগ বা কৃতিত্বৰ ওপৰত অধিক ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠে।

৮) **জীৱিকাৰ অৰ্থনীতি:** জনজাতিসকলে প্ৰায়ে জীৱিকাৰ বাবে জীৱিকাৰ বাবে কৃষি, চিকাৰ, গোট খোৱা বা চৰাই-চিৰিকটিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। এই অৰ্থনৈতিক সক্ৰিয় সাধাৰণতে ক্ষুদ্ৰ আৰু সমাজৰ মৌলিক প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণৰ দিশত ধাৰমান।

৯) **স্থিতিস্থাপকতা আৰু অভিযোজন ক্ষমতা:** জনজাতিসকল প্ৰায়ে স্থিতিস্থাপক আৰু খাপ খোৱা, নিজৰ সাংস্কৃতিক পৰিচয় আৰু জীৱনশৈলী বজাই ৰাখি পৰিৱেশ, সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে মোকাবিলা কৰিবলৈ সক্ষম।

এই বৈশিষ্ট্যসমূহ বিভিন্ন জনজাতীয় সমাজত ভিন্ন আৰু ভূগোল, ইতিহাস, আৰু অন্যান্য গোটৰ সৈতে হোৱা পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ দৰে কাৰকৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়।

ভাৰতত জনজাতিৰ বৈশিষ্ট্য

ভাৰতৰ জনজাতি, যাক প্ৰায়ে অনুসূচিত জনজাতি বা আদিবাসী বুলি কোৱা হয়, কেইবাটাও মূল বৈশিষ্ট্য প্ৰদৰ্শন কৰে যিয়ে ইহঁতক অন্যান্য সামাজিক গোটৰ পৰা পৃথক কৰে। এই বৈশিষ্ট্যসমূহৰ ভিতৰত আছে:

১) **সুকীয়া সংস্কৃতি আৰু পৰিচয়:** ভাৰতৰ জনজাতিসমূহৰ নিজস্ব সুকীয়া সাংস্কৃতিক পদ্ধতি আছে, য'ত ভাষা, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ৰীতি-নীতি, শিল্পৰূপ আদিয়েই তেওঁলোকক মূলসুঁতিৰ সমাজৰ পৰা পৃথক কৰি তোলে।

২) **উমৈহতীয়া বংশ:** বহু জনগোষ্ঠীয়ে নিজৰ উৎপত্তি উমৈহতীয়া পূৰ্বপুৰুষ বা কোনো পৌৰাণিক ব্যক্তিৰ পৰা সূত্ৰপাত কৰে আৰু এই ভাগ বংশই তেওঁলোকৰ সামাজিক সংহতি আৰু পৰিচয়ৰ ভিত্তি গঠন কৰে।

৩) **ভূখণ্ডীয় কেন্দ্ৰীভূতকৰণ:** ভাৰতৰ জনজাতিসমূহ প্ৰায়ে নিৰ্দিষ্ট ভৌগোলিক অঞ্চল যেনে পাহাৰীয়া বা বনাঞ্চল অঞ্চলত কেন্দ্ৰীভূত হৈ থাকে, য'ত তেওঁলোকে পৰম্পৰাগতভাৱে বাস কৰি আহিছে আৰু জীৱিকাৰ অভ্যাস চলাই আহিছে।

৪) **অৰ্থনৈতিক প্ৰথা:** ভাৰতৰ বেছিভাগ জনগোষ্ঠীয়ে পৰম্পৰাগতভাৱে জীৱিকাৰ বাবে কৃষি, চিকাৰ, গোট খোৱা, আৰু চৰাই-চিৰিকটি চৰা কৰে। প্ৰায়ে প্ৰকৃতিৰ সৈতে তেওঁলোকৰ গভীৰ সম্পৰ্ক থাকে আৰু বহনক্ষম জীৱনশৈলী পালন কৰে।

৫) **সামাজিক সংগঠন:** জনজাতীয় সমাজবোৰ প্ৰায়ে আত্মীয়তা ৰেখাৰে সংগঠিত হয়, আত্মীয়তা আৰু বংশৰ শক্তিশালী সম্পৰ্কই সামাজিক সম্পৰ্ক আৰু বাধ্যবাধকতা নিৰ্ধাৰণ কৰে।

৬) **ৰাজনৈতিক সংগঠন:** জনজাতীয় সমাজত সাধাৰণতে বিকেন্দ্ৰীকৃত ৰাজনৈতিক গাঁথনি থাকে, য'ত সিদ্ধান্ত প্ৰায়ে বয়োজ্যেষ্ঠ বা কোনো মুখীয়ালে লয়।

৭) **ধৰ্মীয় বিশ্বাস:** ভাৰতৰ জনজাতিসকলৰ প্ৰায়ে নিজস্ব ধৰ্মীয় বিশ্বাস আৰু আচাৰ-ব্যৱহাৰ থাকে, যিবোৰ তেওঁলোকৰ সাংস্কৃতিক আৰু সামাজিক জীৱনৰ লগত ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত।

৮) **প্ৰান্তীয়কৰণ আৰু দুৰ্বলতা:** চহকী সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰ সত্ত্বেও ভাৰতৰ জনজাতিসকল প্ৰায়ে প্ৰান্তীয় আৰু দুৰ্বল, দৰিদ্ৰতা, শিক্ষা আৰু স্বাস্থ্যসেৱাৰ সুবিধাৰ অভাৱ, শোষণৰ দৰে প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হয়।

৯) **স্থিতিস্থাপকতা আৰু অভিযোজন ক্ষমতা:** ভাৰতৰ জনজাতিসমূহে পৰিৱৰ্তিত সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, আৰু পৰিৱেশগত পৰিস্থিতিৰ সন্মুখত স্থিতিস্থাপকতা আৰু অভিযোজন ক্ষমতা প্ৰদৰ্শন কৰাৰ লগতে নিজৰ সাংস্কৃতিক পৰিচয় আৰু ঐতিহ্য সংৰক্ষণৰ বাবেও চেষ্টা কৰিছে।

এই বৈশিষ্ট্যসমূহে ভাৰতৰ জনজাতীয় সমাজসমূহৰ বৈচিত্ৰ্য আৰু জটিলতাক উজ্জ্বল কৰি তোলে, প্ৰত্যেকৰে নিজস্ব ইতিহাস, সংস্কৃতি আৰু সামাজিক সংগঠন আছে।

সামৰণিত কব পাৰি যে সমাজতত্ত্বৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা ভাৰতৰ জনজাতিসমূহৰ অধ্যয়নে সাংস্কৃতিক বৈচিত্ৰ্য, সামাজিক সংগঠন, পৰম্পৰাগত জীৱিকাৰ এক চহকী টেপেষ্ট্ৰী উন্মোচন কৰে। এই সম্প্ৰদায়সমূহৰ জীৱন-যাপনৰ অনন্য পদ্ধতি আছে যিবোৰ তেওঁলোকৰ পৰিৱেশ আৰু পৰম্পৰাত গভীৰভাৱে শিপাই আছে। কিন্তু তেওঁলোকে দৰিদ্ৰতা, প্ৰান্তীয়কৰণ, তেওঁলোকৰ সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰ খহনীয়া আদি উল্লেখযোগ্য প্ৰত্যাহ্বানৰো সন্মুখীন হয়। নীতি নিৰ্ধাৰক আৰু গৱেষকসকলে এই প্ৰত্যাহ্বানসমূহৰ মোকাবিলা আৰু ভাৰতৰ জনজাতিসমূহৰ চহকী সাংস্কৃতিক ঐতিহ্য ভৱিষ্যত প্ৰজন্মৰ বাবে সংৰক্ষণৰ বাবে জনজাতি সম্প্ৰদায়ৰ সৈতে সন্মানজনক আৰু সৰ্বাংগীনভাৱে জড়িত হোৱাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ।